

- [39] BENNETT, R. J. – NDEGWA, J.: Interlending in Africa: a general view. = *Interlending and Document Supply*, 14. köt. 1. sz. 1986. p. 22–25.
- [40] BORCHARDT, D. H.: Three aspects of library resource sharing: Notes for the guidance of librarians in developing countries in union catalogues, interlibrary loans and co-operative storage. = *Herald of Library Science*, 17. köt. 2–3. sz. 1978. p. 122–138.
- [41] BENNETT, R. J. – NDEGWA, J. ua., mint [38] p. 22.
- [42] ROTHSTEIN, S.: The extended library and the dedicated library: a sceptical outsider looks at union cata-

logues and bibliographic networks. = *Cataloging and Classification and Quarterly*, 2. köt. 1–2. sz. 1982. p. 103–120.

- [43] BROOME, M.: The economics of co-operation. = *Local Library co-operation: its current state and future development*, YELLAND, M. = *British Library Research and Development Report*, 5578. sz. 1980.

/WHEELHOUSE, H.: Resource sharing – A critical view of the literature. = *Interlending and Document Supply*, 16. köt. 4. sz. 1988. p. 136–143./

(Trébits Gyuláné)

Számítógépes segédletek a folyóiratok fontosságának megállapításához

Az egyes információs rendszereknek megvan a módszerük arra, hogyan válasszák ki a dokumentálni kívánt folyóiratot. Az egyik teljességre törekszik, a másik szakértőkkel válogat, a harmadik az idézettségre alapoz stb.

Ez a közlemény a folyóiratok fontosságának meghatározásánál abból indul ki, hogy az *Abridged Index Medicus*ban (AIM) szereplő folyóiratok általában fontosabbak, mint amelyeket csak az *Index Medicus* (IM) dolgoz fel. Nem igazolódott viszont az a föltevés, hogy a fontos folyóiratok közleményeit általában azokban a témakörökben indexelik, amelyek iránt az érdeklődés világszerte nő. Végül kísérletet tesz arra, hogy egy szakértői rendszerben foglalja össze azokat a heurisztikus módszereket, amelyeket a szakemberek alkalmaznak a folyóiratok megítélésénél.

A közleményben leírt kísérletek a National Library of Medicine (Országos Orvostudományi Könyvtár = NLM) online rendszeréből nyert adatokra támaszkodnak, amelyeket számítógép segítségével dolgoztak fel.

Index Medicus

Az NLM által kiadott IM-be kerülő anyagot 1964-ig lényegében egy személy jelölte ki, igyekezve a színvonalas közleményeket kiválogatni, bár nem volt pontosan meghatározva, mit kell érteni a színvonalaságon.

Felismerve azt a hatást, amelyet az IM gyakorolt más könyvtárak folyóirat-beszerzéseire, s törekedve a tartalmi kiegyensúlyozottságra, 1964-ben bizonyos kritériumokat állítottak fel, amelyek szerint revízió alá vették az NLM-be járó címeteket, s amelyeket máig is alkalmaznak. (Ezek a következők: a kiadó elismert szakmai szervezet vagy nemzeti akadémia, vagy országos intézmény, tekintélyes tagokból álló szerkesztőbizottság, vezető tudósok közleményei, a közlemények formai követelményeinek következetes érvényesítése, objektív szerkesztői politika.)

Az IM 2700 címéből az AIM 117 klinikai, angol nyelvű, általában hozzáférhető folyóiratot tartalmaz.

A MEDLARS az NLM által előállított mintegy 20 bibliográfiai adatbázis összefoglaló neve; a MEDLINE az IM által feldolgozott folyóiratcikkek adatbázisa, amelynek minden tételét a Medical Subject Headings (Orvosi Tárgyszavak = MeSH) szerint indexelnek. (A MeSH 14 000 kifejezése nyolcszintű fában helyezkedik el.)

A publikálás jellegzetességei

A "public or perish" (publikálj vagy elveszel) felsőoktatási körökben népszerű jelszavából az következik, hogy minél fontosabb egy folyóirat, annál gyakrabban publikálnak a szerzői. E hipotézis megvizsgálásához meg kellett határozni a "fontosság" és a "szerző publikálási gyakorisága" fogalmát. A min-tavételen alapuló vizsgálat kimutatta, hogy az IM és az AIM szerzőinek publikálási gyakorisága lényegében megegyezik, tehát nem függ attól, hogy az AIM "fontos" vagy az IM "kevésbé fontos" folyóirataiban helyezik el cikkeiket. Másfelől az is megállapítást nyert, hogy egy AIM-folyóirat szerzője általában sokkal többet publikál más AIM-folyóiratokban, mint amennyit egy IM-folyóirat szerzője publikál AIM-folyóiratokban. (Ez érvényes akkor is, ha az IM-ből csak az angol nyelvű folyóiratokat vesszük tekintetbe.)

Megállapították, hogy az AIM-ben szereplő folyóiratoknak sokkal több előfizetőjük van, mint az IM-folyóiratoknak; ez a tény visszaigazolja az AIM törekvését arra, hogy az amerikai gyakorló orvosok számára könnyen hozzáférhető folyóiratokat vegyen fel. A publikálási gyakoriság szempontjából vizsgálva azokat az IM-folyóiratokat, amelyek előfizetőinek száma meghaladja legalább egy AIM-folyóiratét kiderül, hogy az AIM-szerzőknek átlagosan 5,4 cikkük van AIM-folyóiratokban, míg ezen IM-folyóiratok szerzőinek átlagosan 5,55 cikkük jelent

meg AIM-folyóiratokban. (Négy kevés előfizetővel rendelkező IM-folyóirat szerzői viszont csak 0,75 cikket publikáltak AIM-folyóiratokban.)

A kutatási tematika változása

Ha egy szakterület fontossága nő, az őt leíró MeSH-tárgyszavakat gyakrabban használják a MEDLARS-ban. Ezért felállítható az a hipotézis, hogy a fontosnak ítélt folyóiratokban megjelent cikkek a gyakrabban használt tárgyszavakat kapják. Négy, szakértők által fontosnak ítélt folyóirat közleményeinek vizsgálata azonban nem igazolta ezt a feltételezést; a MeSH-tárgyszavak növekvő száma által jelzett növekvő fontosságú folyóiratok nem ugyanazok voltak, mint amelyekre a szakértők szavaztak. Nem igazolódott az a feltételezés sem, ha egy tudományterületen erősödik a kutatás, ezt az jelzi, hogy a tezauruszban nincsenek meg a megfelelő fogalmak, s az átfogóbb tárgyszavak mellett szűkebbek jelennek meg: a vizsgálat kimutatta, hogy azokhoz az átfogóbb tárgyszavakhoz, amelyek alatt újabb, szűkebb tárgyszavak is megjelentek, nem tartozik több dokumentum, mint a többihez. Így a MeSH alkalmazásának elemzéséből nyert adatok sem irányadóak a fontos folyóiratok kiválasztásához.

Szakértői rendszer

A folyóiratok megítélésénél részben adatokra (kiadó, nyelv stb.), részben a személyes szakértelemre lehet támaszkodni. Ha ez utóbbit sikerül elvont formában kifejezni a számítógép számára, szakértői rendszert építhetünk fel. Ha ez megtörtént, a szakértői rendszer teljesítményét össze kell vetnünk a szakértő személyek ítéletével a program további finomítása céljából.

A fontos folyóiratok kiválasztására kifejlesztett szakértői rendszer (Journal Expert Selector = JES) az OPS5 szoftveren alapszik; a munkában részt vettek az NLM folyóirat-szerkesztését végző szakértők is. Nélkülük nem lehetett volna megállapítani azokat a szakértelműket kifejező egyszerű szabályokat, amelyek a minőségeket általában egy skála értékeivel fejezik ki; pl.

ha a folyóirat tartalma 70, és
ha a folyóirat szerzői 80,
akkor a folyóirat értéke 77.

Egy szabály akkor lép életbe, ha minden szükséges feltétel adata bekerül a számítógép operatív memóriájába. Az első lépés tehát a feltételek, a "ha" oldal meghatározása.

A feltételeket négy fő csoportba foglalták a JES számára:

- ▶ a folyóirat megjelenési formája
- ▶ a folyóirat előállító
- ▶ a cikkek információtartalma
- ▶ a cikkek szerzői.

Az egy csoportokba tartozó szabályok a folyóirat értékének negyedrészt határozzák meg. Minden szabály esetében rögzítették, hogy a "ha" oldal mennyire befolyásolja az "akkor" oldalt. A szabályok többsége az emberi szakértelmet (pl. a folyóiratnak szakértőkből álló szerkesztőbizottsága van; a folyóirat szerzői elismertek a maguk szakterületén) fejezi ki; más szabályok viszont az egyéb szabályok következtetései alapján működnek. A JES-ben összesen harminc szabály érvényesül.

A JES-t fiktív folyóiratok értékeivel tesztelték; a próbatételek bebizonyították, hogy ez a szakértői rendszer képes megfelelni az elvárásoknak.

A folyóiratok fontosságának megállapítására három, számítógéppel segített eljárást próbáltak ki. A bibliometriai és a scientometriai módszernél többet ígér a mesterséges intelligencia alkalmazása szakértői rendszer formájában, habár maguk a szakértő személyek általában vonakodnak elfogadni tudásuk formalizálásának lehetőségét. (Ez különösen jellemző olyan helyzetekben, amikor a szakértő régóta gyakorolja mesterségét anélkül, hogy döntéseit meg kellene indokolnia.)

A további fejlesztés alatt álló szakértői rendszernek több szabályra van még szüksége és a szabályokban szereplő tényezők pontosabb súlyozására. Ha a biblio- és scientometriai eszközöket tovább lehet finomítani, akkor ezeket a szakértői rendszer inputjaként lehet figyelembe venni.

/RADA, R. et al.: Computerized guides to journal selection. = Information Technology and Libraries, 6. köt. 3. sz. 1987. p. 173–184./

(Papp István)

Telematika és retribalizáció

Telematika

A "telematika" a francia "telematique" nálunk meghonosodott alakja. A szót Simon Nora és Alain Minc használta először a francia kormány megbízására írt, világszerte ismert jelentésében [1]. A számítástechnika és a telekommunikáció összekapcsolódását fejezi ki. Az egymást követő francia kormányok alatt – egyebek között éppen az említett jelentés nyomán – ez egyre erősebben érezhető tendenciává vált. Nora